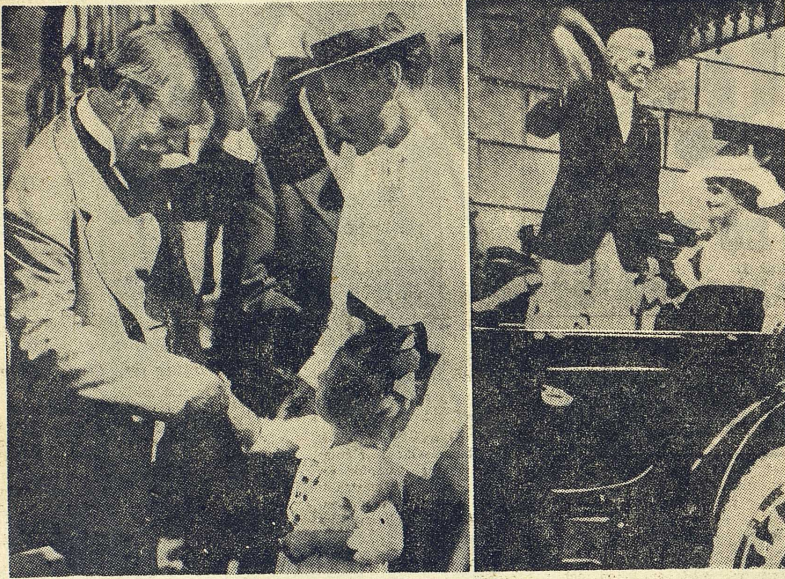

12/5

Woodrow Wilsons första presidentur

Från presidentvalskampanjen 1916; till vänster Charles Hughes, till höger Wilson.

EN UNG AMERIKANSK historiker, Arthur S. Link, utgav för några år sedan första delen av en Wilsonbiografi, omfattande tiden fram till presidenturen. Det är en utmärkt bok, skarpt analyserande och byggd på exceptionellt omfattande studier, särskilt av den amerikanska debatten kring Wilson; då biografien är fullbordad väntas den bli standardverket om denne. Nu har Link utgivit ett nytt arbete om Wilson, inte en fortsättning av den stora levnadsbeskrivningen, utan en mera sammanträngd undersökning av Wilsons första presidentperiod, utarbetad för The New American Nation Series (*Woodrow Wilson and the Progressive Era*, Harper and Brothers, 5 dollar). Med stöd av det material som genomgått för biografien, däribland en mängd otryckta och förut inte använda källor, har Link givit den hittills mest auktoritativa framställningen av Wilsons politik före inträdet i första världskriget.

Född 1856 stod Wilson ännu vid några och femtio års ålder utanför politiken. Han var professor i statskunskap och rektor vid Princeton, inte någon betydande forskare, men känd för böcker som rekommenderade en ökning av presidentmakten efter den brittiske premiärministerns mönster; sin huvudsakliga berömmelse hade han vunnit som aktiv, ehuru starkt omstridd universitetschef. Irriterad över konflikter med sina kolleger och lockad av några beundrare, som i hans av erfarenhet obesmittade idealism såg en tillgång, övergick han år 1910 till politiken. Han hade då inte någon mera utformad politisk åskådning, och det är diskutabelt om han någonsin fick det. Han valde ståndpunkt från fall till fall, även i centrala frågor, och hade lätt för att kläda den säkerligen ärliga, om också taktiskt påverkade åsikten i ett skimmer av något allmän, patetisk och verkningsfull retorik. Någon stor moralisk ledare av Jeffersons eller Lincolns format var han inte — ehuru en hel värld under ett par år såg honom som demokratins och humanitetens frälsare — men han hade förmåga att ge storhet åt avgöranden och problem; den otillgänglige, tyste, lätt föraktfulle professorn, som då och då blommade i passionerade vädjanden, verkade ibland som en helig man i Europas och världens politiska tumult.

Wilson var talare och profet,

inte resonör och debattör. I en karaktäristik, enligt Link den bästa som givits, av hur Wilson nådde en uppfattning skriver hans utrikesminister Lansing att han arbetade "intuitivt". "Argument, även om de var väl underbyggda, gjorde intet intryck på honom om de stred mot hans föreställning om vad som borde göras. Inte ens klara fakta brydde han sig om, då de inte passade hans intuition, hans halvt gudomliga känsla av att välja det rätta." Vad som här döljer sig bakom uttrycket intuition är sannolikt den sorts övertygelse som i en synpunkt ser det enda väsentliga och därför är likgiltigt för resonemang i periferin; det är naturligt att en sådan övertygelse, framsprungen ur en stark personlig värdering och därför omöjlig att dialektiskt utveckla, gör en politisk ledare irriterande för kolleger, även om den kanske är en förutsättning för ledarskap i större stil.

År 1910 blev Wilson guvernör i New Jersey, en typisk reformguvernör, som ansåg sig företräda folkmajoritetens intressen mot en splittrad, till handling ovillig, delvis korrumpierad representation av lokalpolitiker under inflytande av finansiärer och påtryckningsgrupper. Framgångarna ledde efter otaliga intriger och 46 omröstningar inom nationalkonventet till demokratisk kandidatur vid 1912 års presidentval. Det var under den vaga reformperiod av kamp mot korruption och trust (muckraking och trustbusting) som förberedade socialreformismens genombrott tjuo år senare. Republikanerna var splittrade; mot den avgående presidenten Taft, konservativ, stod progressisten Theodore Roosevelt,

som varit president 1901—1909 och sedan dess utvecklats i radikal riktning. Roosevelts program sammanfattades i parollen "den nya nationalismen", Wilsons i "den nya friheten". Link visar att Roosevelts program var mera radikalt, mera inriktat på statsingripande och sociala reformer än Wilsons; den sistnämnde ville främst genomföra lagar som skulle återställa den ekonomiska friheten genom tullsänkningar och beskärning av monopolen; hans ideal var närmast Jeffersons, en demokrati med ringa statsverksamhet. I någon mån överdriver kanske Link denna skillnad; man kan här jämföra med den likaledes förträffliga framställning av Roosevelts politik som nyss utkommit (J. M. Blum, "The Republican Roosevelt").

Som president sökte Wilson systematiskt stärka och utvidga regeringsmakten, och här ligger hans kanske mest förblivande insats; han beredde vägen för sådana efterträdare som Franklin Roosevelt och Truman. Ett yttre uttryck för denna strävan var att presidenten personligen läste upp sina budskap för kongressen, vilket inte skett på mer än hundra år. Viktigare var att han sökte och ofta lyckades ta ledningen av lagstiftningsarbetet, att han blev sitt partis verkliga ledare. Han lät utforma lagförslag, diskuterade dem i detalj med particheferna i kongressen, ingrep då ändringar dryftades i utskotten, använde sin utnämningsrätt och sin prestige för att förmå treds-kande kongressmän till följsamhet. De märkligaste resultaten av detta arbete var tullsänkningarna, den ännu i huvudsak gällande banklagen, som ökade statsstyrelsens kontrollmöjligheter (de

s. k. federala reservbankerna), och inrättandet av en unionell myndighet med övervakningsrätt mot de företag som bedriver mellanstatlig handel. Ingen av dessa åtgärder utgjorde emellertid något hot mot den fria företagsamheten, och de möttes ej av någon reaktion från affärsvärlden liknande den som bröt fram under Franklin Roosevelt. Den unionella inkomstskatt som nu för första gången kom till stånd (från en procent på inkomster över 4.000 dollar till fyra procent på inkomster över 100.000 dollar) kunde inte heller rimligen skaka näringslivet, även om den på sina håll betecknades som en kapitalkonfiskation.

Till många av tidens reformkrav stod Wilson under sina första år vid makten likgiltigt eller fiendtlig. Så till socialpolitisk radikalism, exempelvis förslaget om unionslag mot barnarbete, och till den snart segrande rörelsen för kvinnlig rösträtt. När det gällde negreerna följde presidenten Södern, som ännu var det demokratiska partiets hörnsten; av republikanerna tillsatta negertjänstemän utrensades i mängd och ersattes av sydstatsfolk med anspråk på politiska favörer.

Mot slutet av den första presidentperioden inträdde en frontförändring, som delvis var betingad av den utrikespolitiska utvecklingen. Inkomstskatten höjdes och gjordes vida mer progressiv; även om motivet främst var behovet av pengar till rustningar, blev skatten på detta sätt ett medel till ekonomisk utjämning och därmed ett lockbete för vinnande av radikala grupper. I insikt om att ett omval stod att vinna blott genom en appell till de missnöjda och reformivrare — som samtidigt var anhängare av en utpräglad fredspolitik — gick presidenten, följd av sitt parti, på våren 1916 över till den aktiva socialpolitikens linje: ersättning vid olycksfall i arbete för unionens anställda, förbud mot barnarbete, krediter åt jordbrukare. "Eftersom han (Wilson) i det demokratiska partiet såg det enda hoppet för en konstruktiv och progressiv politik, ansåg han att partiets mest betydelsefulla uppgift var att behålla makten (!) ... Hans politik förändrades i grund, och under hans ledarskap genomförde en demokratisk kongress de mest omfattande och ingripande reformer (inom social och ekonomisk politik) som intill den tiden förekommit i landets historia."

Vid presidentens skiftande och många gånger olyckliga politik mot Mexiko och andra mellanamerikanska stater skall jag här inte stanna. I allt högre grad blev förhållandet till Europas krigande stater det centrala i utrikespolitiken — till slut också i inrikespo-

litiken. Här kan blott några punkter i utvecklingen beröras.

Wilson var fredsvän. Det låter intetsägande; alla var ju då liksom nu fredsvänner. Men man behöver blott jämföra Wilson och hans medtävlare Theodore Roosevelt för att ange en skillnad. För Wilson var krig något avskyvärt, nästan djuriskt; han ville i det längsta inte tänka sig möjligheten av att USA skulle dras in i den blodiga uppgörelsen, även om hans sympatier självfallet var på den sida, Frankrikes och Englands, som tycktes företräda demokratin. Roosevelt föredrog naturligtvis fred framför krig, men hade ingen djup, instinktiv mot-

vilja mot krig — han hade själv vunnit berömmelse som frivillig på Kuba 1898 — och det fanns en liten glimt av pojkkattig förtjusning hos honom då han talade om krig. Wilson hade i sin strävan att bevara freden det amerikanska folkets väldiga flertal bakom sig. Än starkare än ett par och tjugu år senare höll detta folk på tron att det lyckliga landet skulle skapas fjärran från Europas yra, bakom oceanens skyddsmur; isolationismen var självfallen, något ansvar för världens öde hade man inte.

Det har ofta sagts att USA:s ekonomiska intressen drev landet att inträda i krig; särskilt avses

då de stora affärshusens lån till Europa. Länk, liksom många författare för honom, underkänner helt denna en gång även i Amerika populära föreställning. "Det finns inte bevis för att bankirer eller vapenfabrikanter hade in-

flytande på beslutet om krig. Tvärtom, det stöd bankirer och vapenfabrikanter gav rörelserna för upprustning och intervention var ett stort hinder för dessa rörelser, ty detta stöd blev ett dödligt vapen i radikalernas och

pacifisternas propaganda." Inte heller finns det skäl att tro att ideella motiv hade ett väsentligt inflytande på Wilson och hans folk. Det var tankar och fraser som blomnade upp vid och efter krigsförklaringen, ur behovet att förgylla en till synes ofrånkomlig aktion.

Kort sagt, Wilsons och USA:s politik kan inte, eller blott i ringa grad, förklaras på dylika allmänna grunder, med dylika schematiska beteckningar — det enda sättet att förklara är en undersökning i detalj av det historiska förloppet. Wilsons regering hade under skedet 1914—1916 åtskilliga konflikter med båda de krigförande grupperna, mest med centralmakterna, men i flera och svårlösta fall också med ententen; det gällde ubåtskriget, som dock ännu inte blivit "oin-skränkt", behandlingen av amerikanska fartyg, krigskontraband och mycket annat. Presidentens mål i alla dessa konflikter var att hävda USA:s omedelbara intressen utan att låta det gå till krig; han reagerade starkt mot engelska övergrepp likaväl som mot tyska, om också de senare var större och mera uppseendeväckande (sänkningen av "Lusitania" maj 1915); han hoppades på en kompromissfred och tänkte sig möjligheten att framträda som medlare.

Vid 1916 års presidentval gick båda de stora partierna (progressisterna hade nu försvunnit) in för fred, republikanen Charles Hughes likaväl som Wilson. Att Hughes, tidigare berömd reformguvernör i New York, inte var någon krigsivrare framgår bäst av att tysk-amerikanerna nästan genomgående stödde hans kandidatur. Men det var Wilsons anhängare som mest systematiskt arbetade för att politiskt slå mynt av fredsviljan. Hughes hade en svårighet däri att han stöddes av Roosevelt, vars önskan att intervensera i kriget var uppenbar, ehuru inte öppet uttalad. Hans propaganda försvårades också av att de mest utpräglade "fredsvännerna" ofta tillika var radikaler, medan republikanerna traditionellt måste ge stort utrymme åt konservativa intressen. Det viktigaste var kanske helt enkelt att Wilson kunde peka på en prestation: "Han höll oss utanför kriget." Säkert är att valkampanjen snarast blev en tävlan i fredssiver. Då det demokratiska nationalkonventet sammanträdde uppstod ett belysande intermezzo. Den talare som öppnade mötet relaterade den ena diplomatiska konflikten efter den andra; massan av åhörare ropade varje gång: "Vad gjorde vi? Vad gjorde vi?"; talaren svarade: "Vi gick inte till krig, vi gick inte till

Minimal eftergift åt folkviljan

Det förslag till grundlagsändringar om folkomröstning som nu framlagts av konstitutionsutskottet har en lång förhistoria. Redan år 1948 beslöt riksdagen att begära en utredning rörande utvidgning av folkomröstningsinstitutet. Först år 1950 igångsatte regeringen denna utredning. Följden härav blev att utredningsförslaget inte kunde framläggas förrän år 1952, och man hänvisade härtil vid avvisandet av de vid 1952 års riksdag väckta förslagen. Efter en förnyad utredningsbegäran kom äntligen en ny proposition vid detta års riksdag, och denna proposition har i praktiskt taget oförändrad form tillstyrks av konstitutionsutskottets majoritet.

Den saktfärdiga behandlingen av saken beror uppenbarligen på att regeringen varit likgiltig eller kanske rättare ohägad för varje reform, och det förslag som nu kommer att antas innebär i själva verket att reformen görs så obetydlig som gärna är möjligt. Det är endast fråga om en utvidgning av den rådgivande folkomröstningen; någon avgörande folkomröstning vill man inte alls gå med på. Och även den förordade utvidgningen är minimal. Tidigare har en rådgivande folkomröstning kunnat komma till stånd blott genom beslut av kungl. maj:t och riksdagen; enligt förslaget, som kan grundlagsfästas först år 1957, skall sådan folkomröstning anställas om 50 ledamöter av första kammaren och 77 ledamöter av andra kammaren så begär. Så stränga villkor har knappast någonstades uppställts för anordnande av folkomröstning — och i de flesta länder är det dock en avgörande, icke en rådgivande omröstning som stadgats. Högers och folkpartiets reserver önskar med det största fog en jämkning av dessa villkor så att en framställning av 40 ledamöter i första kammaren och 60 ledamöter i den andra skulle vara tillräcklig.

Det viktigaste är dock att den ordinära, i främmande länder normala formen av folkomröstning, den avgörande, över huvud icke accepteras. Den rådgivande formen är närmast en konstitutionell kuriositet, som infördes i Sverige år 1922 på

grund av behovet av en folkomröstning rörande rusdrycksförbud. I detta speciella fall var den rådgivande omröstningen relativt lämplig. På många håll ansåg man att ett rusdrycksförbud inte borde införas annat än om en kvalificerad majoritet av befolkningen uttalade sig härför; ett förbud som stöddes blott av en knapp majoritet — kanske en majoritet övervägande bestående av kvinnor — kunde, sade man, sannolikt inte effektivt upprätthållas. När det gäller andra frågor ter det sig däremot i regel absurt att folkmajoritetens uppfattning inte skall bli bestämmande. Både i Schweiz och i Amerika — de länder där folkomröstningen blivit ojämförligt mest använd — har det nästan genomgående varit den avgörande eller decisiva formen som brukats.

En sådan avgörande folkomröstning har i skilda sammanhang föreslagits till införande av oppositionspartierna. Vid årets riksdag har detta icke skett direkt, men väl i den formen att man motionerat om en rådgivande folkomröstning rörande

införandet av en avgörande folkomröstning; till dessa motioner har högern och folkpartiet i konstitutionsutskottet anslutit sig. Det märkligaste och mest betecknande i hela den nuvarande situationen är att regeringspartierna avvisat även detta förslag. Detta sker praktiskt taget utan motivering; det talas blott om att "en dylik rådgivande folkomröstning icke bör komma till stånd". Frukta för folkviljan är flagrant och ostridig. Genom en rad opinionsundersökningar sedan åtskilliga år har klarlagts att en betydande majoritet av väljarna (majoriteten inom alla partier) önskar att folkomröstning i denna form skall införas. Regeringen vågar inte ens fråga väljarna till råds; den vet hurdant rådet skulle bli och anser tydligen att om rådet väl avgäves det skulle vara svårt eller omöjligt att inte följa det.

De som i anslutning till socialdemokraternas egna deklamationer arbetar för att folket i särskilt viktiga och omstridda frågor skall kunna erhålla beslutanderätt bör emellertid icke låta sig avskräckas av regeringens motstånd. De har folkopinionens stöd i själva folkomröstningsfrågan, och de kan utgå ifrån att i många fall folkomröstningarna skulle visa en annan mening bland folket än i riksdagen. Det är just detta som förklarar motståndets hårdhet; det är rädslan för folket som kommer socialdemokratin att svika sina en gång avgivna löften om vidgad folkstyrelse.

krig"; denna växelsång dominerade mötets första dag.

Med knapp majoritet segrade Wilson. Det var en märklig framgång med tanke på att demokraterna 1896, 1900, 1904, 1908 och 1912 stannat i klar minoritet. Wilson, som 1912 representerat en förmedlande linje, var nu västerns man (den trogna Södern följde dock partiet som vanligt).

På ett halvt år svängde stämningen om. Orsaken var den tyska politiken: det oinskränkta ubåtskriget i första rummet, men också sådana ting som avslöjandet av planen på att åt Mexiko skänka en rad amerikanska stater i händelse av krig. Under vända fann Wilson en intervention nödvändig, och det amerikanska folket följde honom. "Det tyska beslutet att spela på total seger eller total undergång tvang Wilson att avbryta de diplomatiska förbindelserna, att välja en politik av väpnad neutralitet och slutligen att begära en krigsförklaring — därför att amerikanska båtar sänktes och amerikanska medborgare dödades." I efterhand presenterades idéerna och de enskilda intressena — liksom "det nationella intresset" — som motiv. Tvånget till självförsvaret genom krig var den enkla och väsentliga orsaken.

HERBERT TINGSTEN

Wiss 8-15/5